

Сучасний склад рибного населення НПП «Залісся»

Юлія КУЦОКОНЬ¹ , Вікторія ПОЛЬСЬКА^{2,3} , Микола ЩЕРБАТЮК⁴ ,
Іван МИТЯЙ⁵ , Максим ХАЛТУРИН⁵ , Катерина НІКОЛОВА² , Анастасія
ШУХ¹

¹ Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

² Національний природний парк «Залісся»

³ Національний науково-природничий музей НАН України

⁴ Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

⁵ Національний університет біоресурсів і природокористування

Corresponding author: carassius1@ukr.net

Реферат

Національний природний парк «Залісся» (Київська область, лівобережжя Десни, Східне Полісся) є природоохоронною територією з водоймами як антропогенного (торфо-кар'єрного) походження, так і невеликими лісовими озерами. У ході іхтіологічних досліджень, проведених у 16 водних об'єктах Парку, виявлено 17 видів риб з 6 родин. Найбагатша іхтіофауна зафіксована в затоплених кар'єрних водоймах Нижнє Мале (17 видів) та Верхнє Велике (11 видів); у інших ставках та озерах видове різноманіття обмежене 1–4 видами. До цінних видів, що підлягають охороні, належать карась звичайний *Carassius carassius* (категорія «Вразливий» Червоної книги України) та гірчак європейський *Rhodeus amarus* (Резолюція 6 Бернської конвенції), популяції яких перебувають у відносно стабільному стані. Серед п'яти зафіксованих чужорідних видів найбільшу загрозу для аборигенної іхтіофауни становлять карась сріблястий *Carassius gibelio* та ротань-головешка *Perccottus glenii*. В озері Безтравне виявлено унікальну для України популяцію *Perccottus glenii* з широким віковим спектром, що становить особливий науковий інтерес як приклад потенційного моновидового угруповання. У малих лісових озерах переважають чужорідні види, що свідчить про вразливість таких ізольованих екосистем до інвазій. Першочерговими природоохоронними завданнями є моніторинг популяції ротаня-головешки в озері Безтравне, недопущення несанкціонованого зариблення та інформаційно-роз'яснювальна робота щодо неприпустимості випуску риб у водойми Парку. Збереження природного гідрологічного режиму є базовою передумовою ефективності природоохоронних заходів.

Ключові слова: іхтіофауна, Лівобережне Полісся, інвазивні чужорідні види, *Perccottus glenii*, *Carassius carassius*, Червона книга України, Резолюція 6

Abstract

Kutsokon Y., Polska V., Shcherbatiuk M., Mytai I., Khalturyn M., Nikolova K., Shukh A. (2026)
Current Composition of the Fish Fauna of Zalissia National Nature Park

Zalissia National Nature Park (Kyiv Region, left bank of the Desna River, Eastern Polissia) is a protected area whose water bodies include both those of anthropogenic origin (former peat quarries) and small forest lakes. During ichthyological surveys conducted in 16 water bodies of the Park, 17 fish species belonging to 6 families were recorded. The richest ichthyofauna was documented in the flooded quarry lakes Nyzhnie Male (17 species) and Verkhnie Velyke (11 species); in small forest lakes, species diversity was limited to 1–4 species. Species of conservation concern recorded in the Park include the crucian carp *Carassius*

Citation:

Куцоконь Ю.К., Польська В.О., Щербатюк М.М., Митяй І.С., Халтурин М.Б., Ніколова К.В., Шух А.Є. (2026) Сучасний склад рибного населення НПП «Залісся». *Український природоохоронний журнал*, 1 (1): 77–86. <https://doi.org/10.67531/uncg-j.2026.1.1.77-86>

carassius (listed as «Vulnerable» in the Red Data Book of Ukraine) and the European bitterling *Rhodeus amarus* (included in the Bern Convention Resolution No. 6), whose populations remain in relatively stable condition. Among the five alien species recorded, the greatest threat to the native ichthyofauna is posed by the gibel carp *Carassius gibelio* and the Chinese sleeper *Perccottus glenii*. A population of *P. glenii* unique within Ukraine and showing a wide age range was identified in Beztravne Lake, representing particular scientific interest as an example of a potential monospecific fish community. Non-native species predominate in small forest lakes, indicating the vulnerability of such isolated ecosystems to biological invasions. Priority conservation tasks include monitoring the Chinese sleeper population in Beztravne Lake, preventing unauthorized stocking, and raising awareness of the unacceptability of releasing fish into the Park's water bodies. Preservation of the natural hydrological regime is a fundamental prerequisite for the effectiveness of conservation measures.

Keywords: *ichthyofauna, Left-Bank Polissia, invasive alien species, Perccottus glenii, Carassius carassius, Red Data Book of Ukraine, Resolution 6*

Вступ

Національний природний парк «Залісся» створено 11 грудня 2009 року згідно з указом Президента України з метою збереження, відтворення і рекреаційного використання типових й унікальних природних комплексів, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення (НПП «Залісся», 2026). Парк розташований у межах Броварського району Київської області та частково Чернігівського району Чернігівської області. Його загальна площа становить 14836 га (з них на території Київської області 13548,5 га), з яких понад 80% вкрито сосново-дубовими лісами. Територія парку являє собою великий лісовий масив на лівобережжі Десни. Однак, незважаючи на формальне створення у 2009 році, через правові колізії реальне функціонування НПП розпочалося лише 29 грудня 2021 року після остаточного оформлення юридичного статусу.

Територія НПП належить до Східно-го Полісся, характеризується помірно-континентальним кліматом із середньорічною кількістю опадів близько 600 мм. Рельєф представлений першою та другою надзаплавними терасами лівого схилу річкової долини Десни (101–156 м н.р.м.). Ґрунти — дерново-підзолисті піщані на флювіогляціальних відкладах (Коломійчук та ін., 2024). Найбільші водойми НПП «Залісся» представлені штучно створеними озерами, які утво-

рилися на місці торфозробок першої половини минулого століття. До 1940-х років ця місцевість була заболоченою, а з 1945 до 1957 року тут проводилося інтенсивне видобування торфу, товщина шару якого досягала 5 м. У 1978 році на місці колишніх торфових кар'єрів було створено систему штучних водойм з метою збагачення мисливських угідь і створення сприятливих умов для відтворення водоплавної дичини. Найбільшими з них є Нижнє Мале «озеро», утворене на місці 5-ти кар'єрів (площа 23 га), та Верхнє Велике «озеро», сформоване на місці двох кар'єрів і стариці річки Десни (площа близько 200 га). До 2004 року рівень води у цих водоймах підтримувався насосною станцією на березі Десни, яка закачувала воду по трубопроводах. На сучасному етапі рівень води у водоймах підтримується виключно за рахунок підземних вод та атмосферних опадів, що зумовлює значні сезонні коливання. Наприклад, Верхнє Велике на сьогодні без підкачування води стало мілководнішим та на значній площі влітку пересихає, в той час як Нижнє Мале — все залишається повноводним та тримається в своїх межах. Крім цих водойм, на території Парку є численні малі озера та копанки площею менше 1 га, розташовані серед лісових масивів.

У Проєкті організації території НПП (Міністерство..., 2022), розробленому до офіційного створення Парку, зазначено 14 видів риб для «озер» Верхнє Велике та Нижнє Мале без деталізації методик

дослідження та часу збору даних. Для сусідніх територій басейну Десни наявні більш детальні дослідження. Зокрема, для Мезинського НПП на Деснянському Поліссі проведено тривалі моніторингові дослідження, за результатами яких виявлено 26 видів риб на двох станціях протягом трьох років (Романь, Накемпій, 2021; Романь та ін., 2024). Для Гетьманського НПП на річці Ворсклі (притока Дніпра) встановлено сучасний видовий склад із 30 видів міног і риб, серед яких переважають аборигенні види, а чужорідні присутні локально (Куцонь та ін., 2022).

Актуальність досліджень іхтіофауни водойм НПП «Залісся» зумовлена кількома чинниками. По-перше, відсутність попередніх комплексних наукових досліджень не дозволяє оцінити природоохоронну цінність водних екосистем Парку і розробити науково обґрунтовані заходи щодо їх збереження. По-друге, особливості походження деяких водойм (затоплені торфові кар'єри) та їхній режим живлення створюють специфічні екологічні умови, відмінні від природних озер Полісся, що потребує вивчення адаптації рибного населення до таких умов. По-третє, малі лісові водойми Полісся, які часто не мають стоку і живляться переважно опадами, залишаються недостатньо дослідженими, хоча можуть відігравати важливу роль у збереженні біорізноманіття.

Особливої уваги потребує проблема чужорідних інвазивних видів риб у водоймах Парку. Одним із найнебезпечніших інвазивних видів прісноводних риб в Європі є ротань-головешка *Percottus glenii* (Dybowski, 1877). У водоймах України цей вид почав зустрічатися з кінця 1970-х років, спочатку у західній частині країни, згодом поширився басейнами Дністра, Прута, Дніпра (Kutsokon, 2017). Ротань-головешка включений до списку чужорідних інвазивних видів Європейського Союзу, також він здатен формувати нововидові угруповання та витіс-

няти аборигенні види риб. Для України підтверджено його присутність у басейнах Дунаю, Дністра, Вісли, Дніпра, Дону (Kvach, 2012; Kutsokon, 2017; Honcharov, Drohvalenko, 2024). Цей вид вирізняється екстремальною екологічною пластичністю: здатний виживати у водоймах, які повністю промерзають або майже пересихають, витримує низький вміст розчиненого кисню, молодші вікові групи — планктофаги, потім — бентофаги, а старші є хижаками, споживають ікру риб та земноводних, молодь риб, навіть власну. Іншим широко поширеним чужорідним видом є карась сріблястий *Carassius gibelio* (Bloch, 1782), який у багатьох водоймах України витісняє аборигенного карася звичайного *Carassius carassius* (Linnaeus, 1758), занесеного до «Червоної книги України» (2009).

З іншого боку, водойми НПП «Залісся» можуть відігравати важливу роль у збереженні аборигенних, у тому числі рідкісних видів риб. Зокрема, присутність карася звичайного, гірчака європейського *Rhodeus amarus* (Bloch, 1782) (включений до Резолюції 6 Бернської конвенції), та інших видів підкреслює природоохоронну цінність водних екосистем Парку. Для басейну Десни характерний фауністичний комплекс риб понто-каспійського та бореального походження, типовий для більшості водойм України.

Таким чином, іхтіофауна водойм НПП «Залісся» зберігає характерний для регіону фауністичний комплекс риб, однак перебуває під загрозою інвазії чужорідних видів. Співвідношення аборигенних і чужорідних видів, стан популяцій рідкісних видів залишаються недостатньо вивченими, що визначає актуальність наших досліджень.

Мета роботи: встановити сучасний видовий склад рибного населення водойм НПП «Залісся», оцінити стан популяцій видів, що підлягають охороні, визначити ступінь поширення чужорідних інвазивних видів.

Матеріал та методи дослідження

Дослідження були проведені у серпні 2023 р., вересні 2024 р., жовтні 2025 р. у водоймах в межах НПП «Залісся» і на прилеглих територіях Київської області. Всього досліджено 16 водойм (табл.1), на яких виявлено 1121 особину 13 видів риби. Опрацьовано також матеріали Проєкту організації (Міністерство..., 2022), де наведено дані ще щодо чотирьох видів, не виявлених нами.

На всіх локаціях дослідження проводились підсаком для лову живця із вічком 0,5 см та іншими любительськими знаряддями, згідно до визначених лімітів. Всі дослідження були проведені в присутності служби охорони Парку. Риби, після визначення видової належності за визначниками (Мовчан, 2011; Kottelat & Freyhof, 2007) були випущені

назад до водойм, за винятком чужорідних видів. В даній публікації українські назви риби подано за публікацією Куцонь, Квача (2012).

Результати досліджень

За результатами досліджень 2023-2025 років у водоймах НПП «Залісся» виявлено 17 видів риби, що належать до 6 родин (табл. 2). Найчисельнішою за кількістю видів була родина Коропові (Cyprinidae), яка налічувала 12 видів. Родина Окуневі (Percidae) представлена двома видами. Інші родини мали по одному представнику: Щукові (Esocidae), Сомові (Siluridae), Головешкові (Odontobutidae).

Найбільше видове різноманіття зафіксовано у двох найкрупніших за площею водоймах. В «озері» Нижнє Мале виявлено максимальне різноманіття іхтіофауни — 17 видів. «Озеро» Верхнє Ве-

Таблиця 1. Місця проведення іхтіологічних досліджень у НПП «Залісся».

Table 1. Locations for ichthyological research in the “Zalissyа” National Nature Park.

	Водойма	широта	довгота	Роки проведення досліджень	Кількість видів риби*
1	Конюшня	50.691915	30.850198	2024, 2025	4
2	За банею	50.69114	30.856966	2024, 2025	0
3	Безтравне	50.719202	30.861472	2024, 2025	2
4	Остапчиха Літків. 48 кв.	50.723992	30.887709	2024, 2025	2
5	Водойма в лісі кв. 18	50.659108	30.885244	2024, 2025	0
6	Водойма в лісі кв. 17	50.664221	30.87062	2024, 2025	0
7	Водойма в лісі кв. 22	50.656538	30.870781	2024, 2025	0
8	Ковалівське кв. 27 Заліське ПНДВ	50.647545	30.873313	2024, 2025	0
9	Ведмеже кв. 24 Заліське ПНДВ	50.639396	30.848839	2024, 2025	1
10	Веприк	50.630593	30.855235	2023, 2024, 2025	2
11	Вшивиця кв. 24 Рожнянське ПНДВ	50.626413	30.824174	2023, 2024, 2025	2
12	Верхнє Велике	50.763391	30.834580	2023, 2025	11
13	Нижнє Мале	50.732054	30.808958	2023, 2025	17
14	Хрущовське	50.682273	30.863060	2023, 2025	4
15	Деснянське ПНДВ, контора	50.713932	30.791434	2025	2
16	Деснянське ПНДВ, кв. 50	50.713208	30.793072	2025	0

* наші дані та відомості з Проєкту організації

Таблиця 2. Видовий склад іхтіофауни НПП «Залісся».**Table 2.** Species Composition of the Fish Fauna in the “Zalissya” National Nature Park.

№	Вид		Номери локалітетів*			
	Українська назва	Латинська назва	ПО	2023	2024	2025
1	Верховодка зви- чайна	<i>Alburnus alburnus</i> (Linnaeus, 1758)	12, 13			
2	Карась сріблястий	<i>Carassius gibelio</i> (Bloch, 1782)	12, 13, 14	10, 11, 13, 14	1, 3, 4, 9, 10, 11	3, 4, 9, 10, 11, 15
3	Карась звичайний	<i>Carassius carassius</i> (Linnaeus, 1758)	12, 13	11, 12, 13	4, 10, 11	10, 11
4	Амур білий	<i>Ctenopharyngodon idella</i> (Valenciennes, 1844)	13			
5	Короп звичайний	<i>Cyprinus carpio</i> Linnaeus, 1758	13	13	1	
6	Товстолобик білий	<i>Hypophthalmichthys molitrix</i> (Valenciennes, 1844)	13			
7	Вівсянка	<i>Leucaspis delineatus</i> (Heckel, 1843)		12, 13, 14	1	
8	Чебачок амурський	<i>Pseudorasbora parva</i> (Temminck, Schlegel, 1846)	12, 13		1	
9	Гірчак європей- ський	<i>Rhodeus amarus</i> (Bloch, 1782)	12, 13	12, 13		12
10	Плітка звичайна	<i>Rutilus rutilus</i> (Linnaeus, 1758)	12, 13	13		
11	Краснопірка звичайна	<i>Scardinius erythrophthalmus</i> (Linnaeus, 1758)	12, 13	13		
12	Лин	<i>Tinca tinca</i> (Linnaeus, 1758)	12, 13	13		12
13	Сом звичайний	<i>Silurus glanis</i> Linnaeus, 1758		13		
14	Щука звичайна	<i>Esox lucius</i> Linnaeus, 1758	12, 13, 14			
15	Окунь звичайний	<i>Perca fluviatilis</i> Linnaeus, 1758	13	13		13
16	Йорж звичайний	<i>Gymnocephalus cernua</i> (Linnaeus, 1758)		13		
17	Ротань-головешка	<i>Perccottus glenii</i> Dybowski, 1877	12, 13	12, 14	3	3, 12, 15

* номери локалітетів вказані відповідно до таблиці 1; ПО — дані Проєкту організації (Міністерство..., 2022)

лике містить 11 видів риб, що може бути пов'язане з тим, що ця водойма стала мілководніша та на значній площі пересихає. У Хрущовському та за Конюшнею зареєстровано по 4 види. У інших малих лісових водоймах видове різноманіття обмежувалося одним — двома видами. Для п'яти малих водойм з досліджених взагалі не зафіксовано рибного населення, що може бути пов'язане з їхнім повним пересиханням у засушливі роки.

За приуроченістю до біотопів у водоймах НПП «Залісся» переважали придонні та зарослеві види. До придонних належали карась звичайний, короп звичайний, сом звичайний, лин та йорж звичайний. Види, що надають перевагу зарослим ділянкам, налічували п'ять представників: краснопірка звичайна, гірчак європейський, чебачок амурський, ротань-головешка та окунь звичайний. Донно-пелагічна

група включала два види — карася сріблястого та плітку звичайну. Пелагічна група представлена одним видом — вівсянкою. Така структура відповідає характеру досліджених водойм, густо зарослих гідрофітами.

За відношенням до течії були присутні лімнофільні та загально-прісноводні види. Відсутність реофільних видів пояснюється характером водойм Парку. Всі досліджені озера є водоймами без проточності, які живляться за рахунок ґрунтових вод і атмосферних опадів. Гідрологічний режим водойм НПП визначається не лише опадами та підземними водами, а й наявністю розгалуженої мережі дренажних каналів та значних площ заболочених територій (866 га безлісних та 897,8 га лісових перезволожених земель). Ця особливість забезпечує відносно стабільний водний режим навіть у посушливі періоди (Коломійчук та ін., 2024).

За вимогами до вмісту розчиненого у воді кисню переважали види з низькими вимогами. Групу з дуже низькими вимогами до кисню формували чотири види. До неї належали карась звичайний, карась сріблястий, лин та ротань-головешка. Ряд видів мають низькі вимоги до вмісту кисню. Серед них короп звичайний, плітка звичайна, краснопірка звичайна та інші. Два види характеризуються середніми вимогами до кисню — це вівсянка та гірчак європейський. Така екологічна структура повністю відповідає умовам заболочених водойм з мулистим дном і низькою концентрацією розчиненого кисню, яка в деяких малих озерах опускається до 0,5–2 мг/л.

За типом живлення переважали бентофаги — види, що живляться донними безхребетними. Ця трофічна група налічувала шість–сім видів. Хижаки представлені двома–трьома видами. Ця певна невизначеність пов'язана з тим, що ротань-головешка в молодшому віці (проте вже статевозрілий) є бентофа-

гом, а в старшому стає хижаком. Фітопланктофаги, що живляться рослинним планктоном, включали два види — краснопірку звичайну та гірчак європейський. Зоопланктофаги представлені одним видом — вівсянкою, проте молодь більшості видів також споживає цей вид кормового ресурсу.

За строками нересту переважали весняно-літні види. Весняно нерестуючі види представлені пліткою звичайною та окунем звичайним, а також щукою звичайною, виявленою попередніми дослідженнями. За характером нересту переважали порційно нерестуючі види, що забезпечує вищу адаптивність популяцій до мінливих умов малих водойм. За нерестовим субстратом домінували фітофіли — види, що відкладають ікру на водну рослинність. Переважання фітофілів відповідає сильній зарослості досліджених водойм. Батьківську турботу у формі охорони кладки здійснюють три види: сом звичайний, чебачок амурський та ротань-головешка.

Із 17-ти виявлених в НПП «Залісся» видів риб, дванадцять є аборигенними, а п'ять нчужорідними.

Чужорідні види риб

Карась сріблястий є найпоширенішим чужорідним видом, присутнім у всіх типах водойм Парку. Насправді, зараз карась сріблястий вважається комплексом видів та диплоїдно-поліплоїдних форм, однак без генетичних досліджень неможливо визначити, до якого саме виду з комплексу особини належали. Тому ми вважаємо його саме видом карась сріблястий. Довжина досліджених особин коливалася від 1,2 до 34,8 см, а маса від 0,02 до 1432 г. Для восьми крупних особин було визначено вік, який становив від 4 до 8 років. Наявність самців серед досліджених риб підтверджує існування двостатевої популяції *C. gibelio* у водоймах Парку.

Ротань-головешка виявлений у п'яти водоймах: озерах Верхнє Велике, Нижнє Мале, Хрущовське, Безтравне та пожеж-

на водойма Деснянського ПНДВ. У озері Безтравне сформувалася чисельна популяція цього виду з широким віковим спектром від однорічних особин до риб віком 7+ років. Довжина досліджених особин ротаня-головешки коливалася від 1,6 до 14,4 см, маса від 0,2 до 78,6 г. У озері Безтравне цей вид є домінантом, складаючи 87 особин із 93 виловлених риб. За відсутності конкуруючих хижаків та при наявності сприятливих умов це озеро може трансформуватися у моновидову водойму, що відомо для інших регіонів (Kutsokon et al. 2021). Разом з ротанем-головешкою у цій водоймі виявлено лише карася сріблястого, який, можливо, з часом буде витіснений через конкуренцію за кормові ресурси та пряме виїдання ікри і молоді карася. Проте нами повторно не виявлено ротаня-головешки у Нижньому Малому, про що були дані у Проекті організації (Міністерство..., 2022). Можливо, його чисельність в цій водоймі поки не є значною, оскільки присутні інші види риб, зокрема хижак, окунь звичайний.

Чебачок амурський за даними Проекту організації (Міністерство..., 2022), був виявлений у Верхньому Великому та Нижньому Малому, проте нами повторні знахідки не підтверджені. Зафіксований він був лише у водоймі біля Коношні. Відсутність цього небезпечного інвазивного виду в інших малих водоймах можливо свідчить про несприятливі умови або ж про відсутність заносів його до цих водойм.

Об'єкти ставкового рибництва, амур білий та товстолобик білий, виявлені під час підготовки Проекту організації (Міністерство..., 2022) в Нижньому Малому, більше нами не знайдені. Цілком можливо, що окремі особини ще наявні, однак без подальшого зариблення зникнуть з цієї водойми. В будь-якому випадку, ці чужорідні види не становлять загрози аборигенному компоненту іхтіофауни, оскільки не здатні тут розмножуватися самотійно. Короп звичайний, хоча і є формально аборигенним видом для

басейну Десни, проте представлений у водоймах Парку культурними формами і виявлений лише в «озері» Нижнє Мале. Для кількох крупних особин було визначено вік: від трьох до дев'яти років. Обмежене поширення у водоймах Парку та вибагливість коропа до умов існування, зокрема неможливість жити у надто малих водоймах з бідною кормовою базою, дозволяють не вважати цей вид серйозною загрозою для аборигенної іхтіофауни.

Охоронні категорії досліджених видів

Карась звичайний, занесений до Червоної книги України з категорією «Вразливий», виявлений у п'яти водоймах НПП «Залісся», але ніде не був масовим видом. Довжина досліджених особин коливалася від 2 до 22 см, маса досягала 400 г. Крупні особини були присутні у Нижньому Малому. На всіх локаціях карась звичайний співіснує з карасем сріблястим, тому можлива присутність гібридних особин. Водойми Парку є важливим рефугіумом для збереження цього виду, що зазнає суттєвого антропогенного тиску по всій території України. Для підтвердження чистоти популяції та відсутності масштабної гібридизації необхідні молекулярно-генетичні дослідження.

Гірчак європейський включений до Резолюції 6 Бернської конвенції. Цей вид виявлений лише у двох найбільших водоймах Парку. В «озері» Верхнє Велике гірчак є масовим видом. Довжина досліджених особин становила близько 3 см, маса не перевищувала 1 г. Коефіцієнт вгодованості коливався від 1,6 до 3,1. Популяція гірчака перебуває у відносно благополучному стані, однак сильно залежить від наявності у водоймах двостулкових молюсків, які слугують нерестовим субстратом для цього виду.

Вівсянка виявлена у чотирьох водоймах НПП «Залісся». Довжина досліджених особин становила від 1,8 до 5 см, маса від 0,1 до 1,9 г. Хоча цей вид є звичайним для водойм України, він

вважається рідкісним у багатьох європейських країнах і був включений до Додатку 3 Бернської конвенції, однак не був внесений до пізнішого документу – Резолюції 6.

Обговорення

Іхтіофауна НПП «Залісся» є типовою для малих водойм зони Полісся та демонструє схожість з рибним населенням інших природоохоронних територій регіону. У Поліському природному заповіднику та його околицях виявлено 29 видів риб, більшість з яких характерні для річок (Куцоконь, 2012; Куцоконь, Кобзар, 2017). Міжрічинський регіональний ландшафтний парк налічує 49 видів, з них лише п'ять характерні для додаткової системи, не враховуючи Київське водосховище та ділянку Десни (Романь, Куцоконь, 2015). Деснянсько-Старогутський національний природний парк включає 26 видів (Романь та ін. 2024). Для всіх цих природоохоронних територій характерна присутність карася звичайного, занесеного до «Червоної книги України» (2009). Всі вони зазнають загрози з боку інвазивних чужорідних видів, насамперед карася сріблястого та ротаня-головешки. Ця подібність підкреслює регіональні тенденції трансформації іхтіофауни малих водойм Полісся під впливом біологічних інвазій.

Чужорідні види іхтіофауни НПП «Залісся» за способом проникнення у водойми Парку поділяються на дві категорії з принципово відмінними еколого-господарськими характеристиками. До першої групи належать чужорідні види, цілеспрямовано вселені для рибогосподарського використання у другій половині XX століття: амур білий та товстолобик білий. Вони виявлені виключно в озері Нижнє Мале, представлені невеликою кількістю особин і не формують самовідтворюваних популяцій у водоймах Парку. До цієї ж категорії акліматизантів за способом потрапляння долуча-

ється й короп звичайний — формально аборигенний для басейну Десни, але у водоймах НПП «Залісся» представлений виключно культурними формами в результаті історичного зариблення. За відсутності умов природного нересту ці особини, як і амур з товстолобиком, поступово елімінуються природним шляхом і не становлять загрози для аборигенної іхтіофауни. До першої групи належить також карась сріблястий, який, однак, формує стабільні самовідтворювані популяції, демонструє широкий віковий спектр і поширений у більшості обстежених водойм.

Друга група об'єднує види-вселенці, які проникли у водойми Парку випадково, скоріше за все, разом із зарибленням об'єктів рибництва. До неї належать ротань-головешка та чебачок амурський. Ці види, особливо ротань-головешка, становлять реальну загрозу для збереження аборигенної іхтіофауни Парку. Такий поділ принципово важливий для розробки управлінських рішень: якщо щодо першої групи достатньо припинити подальше зариблення (крім карася сріблястого), то для другої необхідні активні заходи моніторингу та, можливо, контролю чисельності.

Наведений у роботі видовий склад іхтіофауни НПП «Залісся» слід розглядати як актуальну, але не остаточну оцінку. Деякі види, що населяють мулисті донні відкладення та зарості прибережної рослинності, мають знижену ймовірність виявлення під час візуальних обліків та лову загальнопоширеними знаряддями. До таких видів, потенційно можливих у водоймах Парку, належать насамперед в'юн звичайний *Misgurnus fossilis* (Linnaeus, 1758) та щипавка звичайна *Cobitis taenia* Linnaeus, 1758. Обидва види типові для заболочених лісових водойм Полісся й характеризуються високою екологічною толерантністю до низьких концентрацій розчиненого кисню та значного шару мулу, що відповідає характеру водойм НПП «Залісся».

Природоохоронне значення можливого виявлення цих видів є принциповим: обидва види включені до Резолюції 6. Розширення фактичного списку рідкісних видів іхтіофауни Парку посилює його роль як рефугіуму водних організмів регіону. Подальші моніторингові дослідження з акцентом на бентосні та прихованоживучі види, у тому числі з використанням сучасних молекулярно-генетичних підходів (зокрема аналізу екологічної ДНК), дозволять отримати повну картину іхтіофауни водойм Парку та, ймовірно, доповнити перелік цінних видів, що перебувають під охороною.

Висновки

У водоймах НПП «Залісся» виявлено 17 видів риб, що належать до 6 родин. Найбільше видове різноманіття зафіксовано в «озері» Нижнє Мале, де були присутні всі 17 видів. У малих водоймах присутні не більше 4 видів, а в п'яти – риби відсутні, що могло бути спричинене повним пересиханням у засушливі роки. Екологічна структура іхтіофауни відповідала характеру водойм: переважали лімнофільні види з низькими вимогами до вмісту розчиненого кисню, фітофіли та бентофаги, що типово для заболочених озер з мулистим дном та густими заростями гідрофітів.

Водойми Парку слугують важливим рефугіумом для карася звичайного, занесеного до Червоної книги України, та гірчака європейського, включеного до Резолюції 6 Бернської конвенції. Популяції цих видів перебували у відносно стабільному стані, були представлені різними віковими групами.

Основну загрозу для аборигенної іхтіофауни становлять інвазивні чужорідні види — карась сріблястий та ротань-головешка. Враховуючи виявлені закономірності, першочерговими завданнями збереження іхтіофауни Парку є: моніторинг динаміки чисельності ротаня-головешки в озері Безтравне з оцінкою

доцільності заходів контролю; недопущення несанкціонованого зариблення; популяризація неприпустимості випуску акваріумних та живцевих риб у водойми Парку як одного з реальних шляхів поширення чужорідних видів.

Поряд із зазначеними заходами щодо контролю чужорідних видів, ключовою умовою підтримання біорізноманіття іхтіофауни Парку залишається збереження природного гідрологічного режиму водойм.

Додаткова інформація

ORCID:

Куцоконь Юлія Костянтинівна

<https://orcid.org/0000-0001-9721-5638>

Польська Вікторія Олександрівна

<https://orcid.org/0000-0002-2354-4348>

Щербатюк Микола Миколайович

<https://orcid.org/0000-0002-6453-228X>

Митяй Іван Сергійович

<https://orcid.org/0000-0001-6460-7002>

Халтурин Максим Борисович

<https://orcid.org/0000-0001-6587-0929>

Ніколова Катерина Віталіївна

<https://orcid.org/0009-0005-6718-4937>

Шух Анастасія Євгенівна

<https://orcid.org/0000-0001-9567-0776>

Список літератури

- Коломійчук, В.П., Шиндер, О.І., Когут, Т.І., Смаголь, В.О., Шевера, М.В. (2024). Флора Національного природного парку «Залісся» [Flora of Zalissia National Nature Park]. Видавець Бихун В. Ю. [In Ukrainian]
- Куцоконь, Ю.К. (2012). Міноги і променепері риби Поліського природного заповідника та його околиць [Lampreys and ray-finned fishes of the Polissia Nature Reserve and its environs]. Заповідна справа в Україні, 18(1–2), 77–81. [In Ukrainian]
- Куцоконь, Ю.К., Квач, Ю.В. (2012). Українські назви міног і риб фауни України для нау-

кового вжитку [Ukrainian names of lampreys and fishes of the fauna of Ukraine for scientific use]. Біологічні студії, 6(2), 199–220. [In Ukrainian]

Куцоконь, Ю.К., Кобзар, Л.І. (2017). Стан популяцій реофільних видів риби водойм Поліського заповідника і його околиць [Status of rheophilic fish populations in water bodies of the Polissia Reserve and its environs]. Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи), 9(2), 231–237. [In Ukrainian]

Куцоконь, Ю.К., Романь, А.М., Щербатюк, М.М. (2022). Сучасний склад рибного населення НПП Гетьманський [Current composition of the fish population of Hetmansky National Nature Park]. Вісник Черкаського університету. Серія «Біологічні науки», (2), 46–52. [In Ukrainian]

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. (2022). Проект організації території Національного природного парку «Залісся». <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/180nd1.doc>

Мовчан, Ю.В. (2011). Риби України [Fishes of Ukraine]. Золоті ворота. [In Ukrainian]

Національний природний парк «Залісся». (2026). Про парк [About the Park]. <https://zalissia-park.in.ua/pro-nas/pro-park/> [In Ukrainian]

Романь, А.М., Куцоконь, Ю.К. (2015). Риби Міжріччинського регіонального ландшафтного парку (Чернігівська область) [Fishes of the Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (Chernihiv Oblast)]. Заповідна справа, №1(21), 57–61. [In Ukrainian]

Романь, А.М., Куцоконь, Ю.К., Щербатюк, М.М. (2024). Ретроспективний аналіз іхтіофауни Деснянсько-Старогутського національного природного парку [Retrospective analysis of the ichthyofauna of Desniansko-Starohutskyi National Nature Park]. Рибогосподарська наука України, 4(70), 4–26. <https://doi.org/10.61976/fsu2024.04.004> [In Ukrainian]

Романь, А.М., Накемпій, О.О. (2021). Моніторинг біорізноманіття на прикладі дослідження іхтіофауни як основа для створення об'єктів природно-заповідного фонду та його сталого розвитку [Biodiversity monitoring through the example of ichthyofauna research as a basis for establishing nature reserve objects and their sustainable development]. Біологічні системи, 13(2), 156–171. <https://doi.org/10.31861/biosystems2021.02.156> [In Ukrainian]

Червона книга України. Тваринний світ [Red Data Book of Ukraine. Animals]. (2009). (І.А. Акімов, Ред.). Глобалконсалтинг. 600 с. [In Ukrainian]

Honcharov, H., Drohvalenko, M. (2024). First record of Chinese sleeper *Perccottus glenii* in the Siverskyi Donets River basin. *BioInvasions Records*, 13(1), 225–232. <https://doi.org/10.3391/bir.2024.13.1.20>

Kottelat, M., Freyhof, J. (2007). Handbook of European freshwater fishes. Publications Kottelat.

Kutsokon, I. (2017). The Chinese sleeper (*Perccottus glenii* Dybowski, 1877) in Ukraine: New data on distribution. *Journal of Applied Ichthyology*, 33(6), 1100–1107. <https://doi.org/10.1111/jai.13454>

Kutsokon, I., Tkachenko, M., Bondarenko, O., Pupins, M., Snigirova, A., Berezovska, V., Čeirāns, A., Kvach, Y. (2021). The role of invasive Chinese sleeper *Perccottus glenii* Dybowski, 1877 in the Ilgas Nature Reserve ecosystem: An example of a monospecific fish community. *BioInvasions Records*, 10(2), 396–410. <https://doi.org/10.3391/bir.2021.10.2.18>

Kvach, Y. (2012). First record of the Chinese sleeper *Perccottus glenii* Dybowski, 1877 (Teleostei, Odontobutidae) in the Ukrainian part of the Danube delta. *BioInvasions Records*, 1(1), 25–28. <https://doi.org/10.3391/bir.2012.1.1.05>